

УДК 351.862.4

В. П. САДКОВИЙ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

Проаналізовано основні напрями державного регулювання підготовки фахівців з цивільного захисту у провідних країнах світу. Розглянуто становлення систем і структури та основні напрями побудови професійної освіти, визначення нових підходів до інтеграції освіти та нормативне забезпечення цього процесу.

Ключові слова: цивільний захист, надзвичайна ситуація, державне регулювання.

The basic directions of state regulation of the training of civil defense in the leading countries of the world. We consider the formation and structure of the major areas of construction and vocational training, identify new approaches to the integration of education and regulatory support this process.

Key words: civil defense, emergencies, State regulation.

Вища школа розвинених країн світу має значний позитивний досвід у сфері підготовки фахівців цивільного захисту. Цікавою структурою щодо підготовки кадрів рятувальників є система освіти в інших провідних країнах світу. Досвід її становлення та формування є корисним для України. Так, насамперед, підготовка офіцерів рятувальних служб здійснюється майже в усіх країнах, які дбають про захист свого населення від надзвичайних подій. Для ДСНС України, яке перебуває на стадії реформування, бере активну участь у миротворчому процесі, спільних навчаннях з іншими країнами, досвід підготовки фахівців саме в цих країнах має першорядне значення. Його творче вивчення й узагальнення, критичний аналіз у сучасних умовах можуть сприяти подальшому зростанню ефективності вищої професійної освіти в Україні.

У вітчизняній фаховій літературі можна виділити такі складові систематизованого дослідження стану вищої освіти за кордоном: міжнародний аспект неперервної професійної освіти [1]; сучасні системи вищої освіти і порівняння з огляду на інтереси України [2]; стан і тенденції розвитку освітніх систем зарубіжних країн [3, 4]; особливості розвитку освіти у США та Японії [4].

Мета статті – проаналізувати стан і проблеми підготовки фахівців сфери цивільного захисту провідних країн світу.

Як свідчить досвід найбільш розвинених країн світу, діяльність з попередження надзвичайних ситуацій (далі – НС), що викликані техногенними аваріями, стихійними й екологічними лихами, ліквідації їх негативних наслідків, а також із захисту суспільства, держави і людей від зовнішніх загроз (воєнних дій) є видом стратегічного забезпечення їх життєдіяльності. Цими країнами в рішеннях даних питань напрацьований значний досвід, створені ефективні системи управління, матеріально-технічного, фінансового та іншого видів ресурсного забезпечення дій відповідних сил і засобів в умовах надзвичайних ситуацій мирного і воєнного часу .

Аналізуючи дану систему США, можна зазначити, що подібна діяльність вважається одним з основних напрямків у досягненні національної безпеки [4, с. 58]. Найбільш розвинутою системою є Федеральне агентство по діях у надзвичайних ситуаціях (ФЕМА) США, безпосередньо підлегле Президенту. До основних задач ФЕМА ставилася стратегія подвійного застосування, тобто як у мирний час, так і воєнний час. Тому головними функціями цього державного органу є:

- координація діяльності державних органів США, урядів штатів і місцевих органів влади з питань мобілізаційного планування і підготовки економіки до війни в масштабі всієї країни, а також забезпечення безпеки життєдіяльності населення при виникненні надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру;

- планування заходів щодо забезпечення безперервності державного управління у випадку надзвичайних ситуацій, що зачіпають національну безпеку;

- об'єднання і координація роботи всіх складових системи попередження НС і оповіщення у випадку виникнення НС у мирний і воєнний час і організація управління з ліквідації їх негативних наслідків;

- навчання населення і підготовка особового складу органів управління до виконання покладених задач;

- організація страхової діяльності щодо захисту населення і територій від різного характеру і відшкодування збитку фізичним і юридичним особам, що постраждали від їх негативних наслідків.

Найбільш характерною особливістю діяльності ФЕМА по виконанню покладених на неї функцій є розробка і реалізація, в основному, великих державних цільових програм (наприклад у мобілізаційній підготовці країни: “готовність уряду”, “готовність резервів”) і інших програм і проєктів у сфері її відповідальності.

Особливістю організаційної структури німецької системи є те, що при загальному керівництві її діяльністю, що здійснюється федеральним Міністерством внутрішніх справ, на окремих федеральних міністрів покладена відповідальність за всі види забезпечення цієї діяльності. Тому при Міністерстві внутрішніх справ створено постійний комітет з цивільної оборони, що входить до складу цього Міністерства, якому підвідомчі відділи цивільної оборони міністерств внутрішніх справ земель.

У Франції система попередження і ліквідації НС природного, техногенного і військового характеру побудована аналогічним чином [2, с. 56]. Вона розглядається в якості найважливішої складової частини національної оборони країни. Доктрина її будівництва відбиває основні напрямки державної політики в цій галузі, головними з яких є: попередження, прогнозування, планування, оповіщення населення, організація системи по ієрархічній ознаці, єдиноначальність і солідарність (взаємодія). На даний час у Франції загальне керівництво системою захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій як у мирне, так і у воєнний час здійснює міністр внутрішніх справ через Департамент цивільного захисту.

У Великобританії організаційна побудова системи захисту населення і територій від НС природного, техногенного і військового характеру, створення, розвитку і удосконалювання якої засновано на досвіді організації порятунку людей, культурних і матеріальних цінностей від бомбардувань у роки Першої і Другої світових воєн і наступних збройних конфліктів [3, с. 72]. У принципі воно особливо не відрізняється від існуючих подібних систем у Німеччині і Франції. Ідентичні також і задачі, включаючи планування, підготовку персоналу, координацію

діяльності органів державного управління і місцевих органів влади в повсякденних умовах і при веденні аварійно-рятувальних і інших невідкладних робіт, а також організацію зв'язку й оповіщення.

Загальне керівництво цією системою у Великобританії здійснюється Міністерством внутрішніх справ через відповідне управління і міжміністерський плановий комітет, що координує діяльність міністерств і відомств.

В Японії також немає спеціально створеної організаційної структури для захисту населення й об'єктів економіки від різних лих [4, с. 60]. Ця функція покладена на Центральну раду з захисту від лих, яку очолює прем'єр-міністр країни і відповідні ради з захисту від лих префектур і населених пунктів на чолі з губернаторами префектур, мерами міст і старостами сіл. Членами Центральної ради є керівники провідних міністерств і відомств країни, президент Товариства червоного хреста Японії і голова директорської ради банку Японії. Основними задачами Центральної ради є: планування заходів щодо захисту від лих і повсякденний контроль виконання державними відомствами, громадськими, напівдержавними й акціонерними організаціями; розробка і проведення в життя Основного плану захисту від лих і планів негайних заходів в умовах НС; організація моніторингу і спостереження за сейсмічною обстановкою на території країни, а також станом об'єктів навколишнього природного середовища; розвиток і вдосконалювання нормативно-правової бази з питань захисту від лих.

При цьому слід зазначити, що в період надзвичайної небезпеки або очікування великого лиха на базі Центральної ради і під її контролем створюються Центральний штаб з ліквідації наслідків лиха або Центральний штаб по негайних заходах в умовах надзвичайної ситуації (залежно від характеру і масштабів лиха). При префектурах і адміністраціях місцевих органів влади на базі місцевих рад із захисту від лих створюються штаби з ліквідації наслідків лих або штаби по негайних заходах в умовах надзвичайних ситуацій. Усі ці органи, включаючи Центральну раду, як у повсякденних умовах, так і при виникненні НС працюють у тісній взаємодії зі спеціальними підрозділами по захисту від лих, створеними в міністерствах і відомствах Японії, що мають у своєму підпорядкуванні значні сили і засоби. Прем'єр-міністр здійснює постійний контроль за їх діяльністю і готовністю до виконання покладених задач через Управління національної території, утворене при його канцелярії. Наряду з цим створена в Японії система органів управління і сил для захисту населення й об'єктів економіки від різного роду надзвичайних ситуацій, спирається на іншу систему – систему взаємодопомоги, що базується на основі відповідних угод між сусідніми муніципалітетами і префектурами, зокрема, з питань боротьби з пожежами на дорогах, у портах, аеропортах і лісах, а також надання допомоги при тайфунах, повенях та інших надзвичайних ситуаціях.

Таким чином, аналіз досвіду закордонних держав дозволяє стверджувати, що створені ними системи захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного, техногенного і військового характеру здатні досить ефективно забезпечити життєдіяльність людей і суспільства, об'єктів економіки й інфраструктури у випадку їхнього виникнення. При цьому в організації і функціонуванні подібних систем відзначається багато спільного:

– ці системи, незважаючи на зниження погрози ядерної війни і вихід на перший план питань попередження техногенних аварій і стихійних лих, екстреного реагування у випадку їхнього виникнення і ведення аварійно-рятувальних і інших невідкладних робіт, як і раніше грають досить істотну роль у забезпеченні національної оборони і виконання оборонних заходів;

– керівництво системами здійснюється на урядовому рівні або безпосередньо, або через Міністерство оборони або Міністерство внутрішніх справ, або через спеціально створені органи державної влади;

– рішення питань організації дій в екстремальних ситуаціях покладено на міністерства і відомства, що мають відповідні сили і засоби, високий ступень оснащення, а також на місцеві органи влади, підтримці яких у високій готовності до дій у надзвичайних ситуаціях у США, Німеччини, Італії, Франції, Японії, Великобританії і багатьох інших країнах приділяється особлива увага, тому що саме вони організують і проводять найбільший обсяг аварійно-рятувальних і інших невідкладних робіт. Крім цього, для рішення питань ліквідації наслідків аварій і стихійних лих залучаються громадські організації і добровольці;

– в усіх країнах створені сучасні системи управління силами і засобами, добре продумані системи підготовки керівного складу і персоналу аварійно-рятувальних і інших формувань, навчання населення діям у НС різного характеру.

Результати наукового пошуку свідчать, що зарубіжний досвід організації та вдосконалення військово-професійної освіти може бути корисний для розв'язання проблем реформування вітчизняної професійної освіти. Глибокий аналіз таких проблем дасть змогу продуктивно використати передовий світовий досвід, усвідомити його продуктивність чи, навпаки, непридатність деяких елементів до впровадження в МНС України.

Таким чином, аналіз досвіду закордонних держав дозволяє стверджувати, що створені ними системи захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного, техногенного і військового характеру здатні досить ефективно забезпечити життєдіяльність людей і суспільства, об'єктів економіки й інфраструктури у випадку їхнього виникнення. При цьому в організації і функціонуванні подібних систем відзначається багато спільного:

– ці системи, незважаючи на зниження погрози ядерної війни і вихід на перший план питань попередження техногенних аварій і стихійних лих, екстреного реагування у випадку їхнього виникнення і ведення аварійно-рятувальних і інших невідкладних робіт, як і раніше грають досить істотну роль у забезпеченні національної оборони і виконання оборонних заходів;

– керівництво системами здійснюється на урядовому рівні або безпосередньо, або через Міністерство оборони або Міністерство внутрішніх справ, або через спеціально створені органи державної влади;

– рішення питань організації дій в екстремальних ситуаціях покладено на міністерства і відомства, що мають відповідні сили і засоби, високий ступень оснащення, а також на місцеві органи влади, підтримці яких у високій готовності до дій у надзвичайних ситуаціях у США, Німеччини, Італії, Франції, Японії, Великобританії і багатьох інших країнах приділяється особлива увага, тому що саме вони організують і проводять найбільший обсяг аварійно-рятувальних і

інших невідкладних робіт. Крім цього для рішення питань ліквідації наслідків аварій і стихійних лих залучаються громадські організації і добровольці;

– в усіх країнах створені сучасні системи управління силами і засобами, добре продумані системи підготовки керівного складу і персоналу аварійно-рятувальних і інших формувань, навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях різного характеру.

Література:

1. *Абашкіна Н. В.* Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині / Н. В. Абашкіна. – К. : Вища школа, 1998. – 207 с.

2. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. ; керівн. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.

3. *Емельянов В.* Гражданская оборона Великобритании / В. Емельянов // Зарубежное обозрение. – 1999. – № . – С. 72–76.

4. *Емельянов В.* Системы оповещения в гражданской обороне стран НАТО / В. Емельянов // Зарубежное военное обозрение. – 1999. – № 7. – С. 59–65.

5. *Колчин К.* Сили реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру / К. Колчин. – К. : МНС України, 2005. – 208 с.

Надійшла до редколегії 15.11.2013 р.